

РОЗДІЛ IV

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 377:331:547:005.966

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ЗАСАДИ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Дмитро Закатнов,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії професійної кар'єри Інституту
професійно-технічної освіти НАПН України*

КЛЮЧОВІ СЛОВА:
професійна орієнтація,
професійне самовизначення,
кар'єрний розвиток учнівської
молоді, профорієнтаційна
компетентність учнів,
профорієнтаційна
компетентність педагогів

Реферат

Проблема підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до побудови траєкторії свого кар'єрного розвитку зумовлена розвитком в Україні ринкової економіки і її інтеграцією в глобалізований світовий ринок. Підвищення рівня конкуренції на ринку праці детермінують необхідність формування і розвитку в учнівській молоді принципово нових особистісних новоутворень, пов'язаних з її входженням у світ праці й реалізацією професійної кар'єри. Однією з педагогічних дефініцій, яка характеризує таке особистісне новоутворення, є профорієнтаційна компетентність. Зараз ця дефініція перебуває у стадії свого понятійного становлення і її характеристики носять переважно описовий характер.

Аналіз особливостей професійного розвитку учнів ПТНЗ дозволяє прийти до висновку, що смислове наповнення дефініцій «професійне самовизначення» й «професійна кар'єра» (а точніше – «кар'єрний розвиток») є співвідносними. Це дає підстави розглядати проблему формування профорієнтаційної компетентності учнів ПТНЗ через призму проблеми їх професійного самовизначення. Психолого-педагогічне забезпечення процесу формування в учнів профорієнтаційної компетентності передбачає сформованість у педагогів професійно-технічних закладів відповідної компетентності вищого порядку. Вона є складовою їхньої професійної компетентності й, на нашу думку, її доцільно характеризувати як компетентність профорієнтаційну, оскільки метою саме профорієнтації є забезпечення психологічно компетентного супроводу професійного життя людини з початку професійної диференціації інтересів і схильностей – до завершення професійної біографії. У ряді робіт подібну компетентність педагогів розглядають як професіознавчу, що, на нашу думку, значно звужує її предметне поле діяльності, оскільки завданням професіографії є опис (складання професіограм) і класифікація існуючих професій за різними (технологічними, економічними, педагогічними, медичними, психологічними тощо) критеріями.

Із позицій компетентнісного підходу, сформованість профорієнтаційної компетентності повинна забезпечувати здійснення учнем професійного самовизначення і кар'єрного розвитку. Водночас, профорієнтаційна компетентність є складовою профорієнтаційної компетентності педагога, що забезпечує психолого-педагогічний супровід професійного і кар'єрного розвитку учнів професійно-технічного навчального закладу.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки одним з найважливіших напрямів діяльності системи професійно-технічної освіти є формування готовності молоді до самореалізації у професійній діяльності та здатності випускників ПТНЗ ефективно діяти на ринку праці. Однак, незнання реальної ситуації на ринку праці, невміння аналізувати його зміни і враховувати їх при побудові перспектив професійної кар'єри викликають труднощі у випускників професійно-технічних навчальних закладів. Одним з напрямів ефективного розв'язання даної проблематики ми вбачаємо формування в учнів і педагогів закладів професійно-технічної освіти профорієнтаційної

компетентності. Зрозуміло, що змістовне наповнення даної дефініції для учнів і педагогів повинно істотно відрізнятися. Оскільки саме педагогічні працівники мають формувати профорієнтаційну компетентність в учнів, то з цього випливає, що відповідна компетентність педагогів у змістовному плані повинна бути більш широкою й описуватися іншими якісними характеристиками. На нашу думку, для педагогів ПТНЗ мова йде про формування профорієнтаційної компетентності.

Варто зазначити, що підходи до проблеми формування профорієнтаційної та профорієнтаційної компетентностей для вітчизняної психології й педагогіки є відносно новими й недостатньо

розробленими як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Підходи до розв'язання проблем, пов'язаних із формуванням в учнів та педагогів компетенцій різних рівнів (ключові, освітні, професійні тощо) висвітлені багатьма авторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти розвитку професіоналізму, що ґрунтуються на компетентнісному підході, проаналізовано в дослідженнях Е. Зеєра, А. Маркової, Л. Мітіної, С. Сисоевої, А. Хуторського, В. Ягупова та ін. У роботах зарубіжних авторів (Р. Коллінз, В. Ланшер, Л. Спенсер, С. Спенсер та інші) наведено класифікації компетенцій, висвітлено їх психологічну структуру, обґрунтовано використання компетенцій як критерію оцінювання розвитку професіоналізації людини тощо. Розширення проблематики компетенцій та компетентнісного підходу дають змогу поставити питання щодо наявності взаємозв'язку між професійною та кар'єрною компетентністю. При цьому однією з передумов формування в учнівської молоді кар'єрної компетентності є формування у неї компетентності профорієнтаційної. Проте досліджень, присвячених формуванню та розвитку профорієнтаційної компетентності учнів й профорієнтологічної компетентності педагогів ПТНЗ, бракує. Деякі аспекти зазначеної проблематики висвітлено в роботах Т. Борисової, Р. Єфремова, С. Лернера, Н. Родичева, О. Садон, С. Чистякової та інших дослідників. Водночас, аналіз публікацій зазначених авторів свідчить про те, що значна кількість аспектів проблеми формування профорієнтаційної та профорієнтологічної компетентностей не дістала належного висвітлення, що й зумовило вибір **мети даної статті**: проаналізувати теоретичні аспекти формування і розвитку профорієнтаційної компетентності учнів ПТНЗ та профорієнтологічної компетентності педагогів закладів професійно-технічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. До базових понять, що відображають сутнісно-сміслову характеристику проблеми, належать: «професійна орієнтація», «професійне самовизначення», «кар'єрний розвиток», «профорієнтаційна компетентність»,

«профорієнтологічна компетентність». Принагідно зазначимо, що аналіз професійного самовизначення у контексті життєвого та особистісного самовизначення молодої людини дає можливість прийти до висновку, що смислове наповнення дефініції «професійне самовизначення» і «професійна кар'єра» (а точніше – «кар'єрний розвиток») є співвідносними [4]. Це дає підстави розглядати проблему формування профорієнтаційної компетентності учнів ПТНЗ крізь призму проблеми їхнього професійного самовизначення.

Розглядаючи профорієнтаційну компетентність у контексті проблеми професійного самовизначення учнівської молоді, П. Лернер не дає їй визначення, однак вказує, що вона є результатом освіти і проявляється в адекватності особистості ситуації проектування освітньо-професійного маршруту, в надбанні досвіду складання «персонального пакета» внутрішніх і зовнішніх ресурсів та використання мінімально необхідних способів його використання. Результатом педагогічної підтримки професійного самовизначення школярів є сформованість профорієнтаційно значимої компетентності і здатність виступати суб'єктом освітньо-професійного вибору, що виражається в готовності учня: відчувати потребу в самостійному виборі, в освітній і професійній самоідентифікації, у конструюванні версій продовження освіти і професійного самопросування; ставити й коригувати відповідні їм ближні й дальні цілі; здобувати досвід створення особистісно значущих освітніх продуктів; протистояти зовнішнім маніпулятивним впливам; володіти способами діяльності по забезпеченню прийняття рішення про продовження освіти та професійного становлення в умовах динамічного ринку праці; запитувати необхідну допомогу фахівців [7].

У дослідженні С. Чистякової також не наводиться змістовного визначення профорієнтаційної компетентності, а даються лише описи станів профорієнтаційної готовності учнів, які, на думку дослідниці, є результатом їх сформованості і передбачають: відчуття потреби в освітній і професійній самоідентифікації, у самовираженні в освітньому і професійному співтоваристві, у

продуктивному освоєнні освітнього середовища; конструюванні власної версії освітнього і професійного самопросування; визначенні освітніх та професійних цілей, уточненні шляхів їх досягнення; володінні різноманітними способами діяльності, що сприяють вибору шляхів продовження освіти і професійного становлення в умовах змін у суспільстві й нестабільності ринку праці [13].

У контексті проблеми професійного самовизначення учнівської молоді, Н. Родичев запровадив термін «професійно значима компетентність», яка виражається в готовності учня: задовольняти потребу у зваженому виборі напряму продовження освіти, в наступній самореалізації за обраним освітнім профілем; у самовираженні в освітньому і професійному співтоваристві, у продуктивному освоєнні освітнього середовища; умінні виділяти варіанти вибору із запропонованих освітнім простором, або конструювати власні версії освітнього і професійного самопросування; ставити освітню і професійну мету, використовувати й співорганізувати внутрішні та зовнішні ресурси для досягнення поставленої мети; здобувати досвід створення особистісно значущих освітніх продуктів як професійних проб, здійснювати їх рефлексивне осмислення; володінні комплексом способів діяльності по забезпеченню ухвалення рішення про продовження освіти і професійного становлення в умовах ринку праці; виявляти обмежувачі свободи вибору напряму продовження освіти та визначати засоби їх подолання; розпізнавати і переборювати зовнішні маніпулятивні впливи на процес становлення суб'єктної позиції, що торкаються проблеми проектування освітнього і професійного маршруту [11].

У загальній проблемі професійного та кар'єрного розвитку учнів ПТНЗ одним із перспективних для її дослідження напрямів є процеси ідентифікації та самоідентифікації («професійна ідентифікація», «ідентифікація особистості з професією» й ін.), що одночасно є й механізмами її соціалізації. Зробивши вибір майбутньої професії, молода людина одночасно обирає й певну соціальну групу суспільства, соціальний і матеріальний статус, коло спілкування та інші ознаки ідентичності. У контексті нашої проблеми, ми не вправі вести мову про наявність професійної ідентичності як

масового явища хоча б тому, що завершення формування професійної ідентичності відбувається на 3-4-й рік самостійної професійної діяльності [12], тобто здійснюється на етапі професійного розвитку, що реалізовується по закінченню навчання. Однак, щодо учнів ПТНЗ, то певного поширення одержала ідея формування так званої групової профорієнтаційної компетентності, що виражається: в масовому прагненні й готовності учнів ПТНЗ до професійної ідентифікації та продовження професійної освіти, в тому числі, неформальної; в умінні вибирати із запропонованих або конструювати власні варіанти освітнього і професійного саморуку; ставити та коригувати освітню і професійну мету; мобілізувати внутрішні (особистісні) і зовнішні ресурси для досягнення поставленої освітньо-професійної; у визнанні певних вимог виробничого характеру, які будуть супроводжувати роботу в рамках обраної професії і спеціальності [3, с. 120–121].

Ми розглянули деякі підходи до визначення суті профорієнтаційної компетентності учнів ПТНЗ, оскільки її формування є одним із завдань педагогів ПТНЗ у контексті більш широкої проблеми підготовки молоді до розвитку професійної кар'єри. Одним із засобів її успішного розв'язання є розвиток у педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти профорієнтаційної компетентності більш високого рівня. На наш погляд, таку компетентність доцільно характеризувати як компетентність профорієнтаційну, оскільки її формування передбачає підготовку педагога в галузі профорієнтації, а метою останньої є забезпечення психологічно компетентного супроводу професійного розвитку людини [5, с. 9].

Не зупиняючись на визначенні суті дефініції «профорієнтація», котра достатньо повно висвітлена в роботах Е. Зеєра, Т. Кондратьєвої, А. Павлової, М. Ползунової, Н. Садовникової та інших дослідників, зазначимо, що публікацій, присвячених формуванню профорієнтаційної компетентності педагогів ПТНЗ, ми не виявили. Наразі захищена лише вкрай незначна кількість дисертацій з проблеми формування профорієнтаційної компетентності вчителів загальноосвітніх шкіл [1; 8]. Принципових

розходжень щодо її змістовного наповнення для педагогів загальноосвітніх шкіл та педагогів ПТНЗ ми не бачимо, але вважаємо, що профорієнтаційна компетентність педагогів ПТНЗ має бути більш широкою в операціональному плані. Це пояснюється зокрема тим, що професійно-технічні навчальні заклади здійснюють профорієнтаційну роботу не тільки серед своїх учнів, але й серед учнів старших класів загальноосвітніх шкіл. Що стосується компетентності педагога в даній сфері, то дослідники проблематики (С. Чистякова, П. Лернер, Н. Родичев та ін.) розглядають роль сучасного педагога, котрий здійснює профорієнтаційну роботу, як фасілітатора, діяльність якого зорієнтована на взаємодію з учнем по наданню йому підтримки у становленні особистісного росту, соціальної адаптації, ухваленні рішення про вибір напряму професійної діяльності, й самоствердження в ній [9, с. 11]. Іншими словами, організаційно-методичний супровід профорієнтації учнів повинен здійснювати фахівець, компетентний не тільки в педагогічних, але й в інформаційно-аналітичних, психологічних, соціально-економічних й організаційних проблемах професійного вибору молоді [6].

У дисертації П. Макарова профорієнтаційна компетентність педагога визначається як володіння ним домінуючими профорієнтаційними компетенціями, які є інтегрованою сукупністю знань, умінь, узагальнених способів діяльності, здатності рефлексувати, залежно від ситуації, а також комплексу якостей і властивостей особистості, необхідних для успішного виконання професійних функцій по орієнтації учнівської молоді на вибір майбутньої професії та закріпленні такого вибору [8]. У роботі Т. Борисової даний феномен визначається як складова його професійної компетентності, яка є системним особистісним утворенням, що інтегрує профорієнтаційні знання, уміння, практичний досвід, індивідуально-ділові якості й забезпечує ефективність виконання педагогом профорієнтаційної складової професійної діяльності [1].

Відрізняються підходи авторів і до структури профорієнтаційної компетентності. У дослідженні Т. Борисової наведено такі її компоненти: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний,

емоційно-вольовий та оцінний. Мотиваційний компонент профорієнтаційної компетентності педагога пов'язаний з мотиваційно-ціннісним ставленням до професії, зі здатністю бачити і розуміти свою педагогічну діяльність, вільно орієнтуватися в ній, усвідомлювати свою роль і призначення. Когнітивний компонент містить систему знань, необхідних для здійснення педагогом профорієнтаційної діяльності. Операційно-діяльнісний компонент включає вміння, що дають змогу реалізувати наявні знання в типових і нестандартних ситуаціях профорієнтаційної діяльності. Емоційно-вольовий компонент визначає індивідуально-ділові якості (самоконтроль, уміння керувати діями, з яких складається виконання обов'язків тощо), що мають істотне значення для ефективної профорієнтаційної діяльності. Оцінний компонент відображає здатність педагога до самоаналізу, з наступною мотивацією саморозвитку, самовдосконалення (уміння критично оцінювати свої особистісні й професійні якості, аналізувати причини успіхів і невдач, труднощів у процесі профорієнтаційної діяльності).

Якщо в роботі Т. Борисової використаний «традиційний» підхід до визначення структури профорієнтаційної компетентності, то в дослідженні П. Макарова структура даного феномену визначена через домінуючі профорієнтаційні компетенції. Автор виділив такі профорієнтаційні компетенції: комунікативна (уміння встановлювати контакт, керувати собою в ситуації педагогічного спілкування з учнями, використовувати різноманітні форми і методи педагогічної взаємодії, вести бесіду, полеміку, дискусію з учнями, колегами, батьками в процесі організації заходів, пов'язаних із професійною орієнтацією), проектувальна (уміння проектувати моделі занять, передбачаючи і враховуючи можливі труднощі в організації профорієнтаційної діяльності з учнями, відбираючи її найбільш ефективні форми і методи), конструкторська (уміння визначати конкретні навчально-виховні, профорієнтаційні завдання, планувати й аналізувати навчально-виховні заходи, спрямовані на розв'язання профорієнтаційних завдань, здійснювати різноманітну роботу з розвитку пізнавальної активності, інтересів і потреб учнів,

використовувати у профорієнтаційній роботі різні технічні засоби навчання тощо); аналітична (уміння проводити самоаналіз уроку (заняття), позакласного заходу, давати самооцінку практичній діяльності, здійснювати самоконтроль, коректування своєї діяльності, здійснювати психолого-педагогічний аналіз виховного процесу в контексті професійної орієнтації), інтелектуальна (розвинене продуктивне мислення, гнучкість, креативність розуму, внутрішній план дій, рефлексія, усвідомленість своєї розумової діяльності; самостійність, що проявляється в постановці цілей, проблем, висуванні гіпотез, самостійному рішенні профорієнтаційних проблем тощо), дослідницька (уміння працювати з психолого-педагогічною, профорієнтаційною літературою, застосовувати методи педагогічного дослідження (анкетування, тестування, спостереження, соціометрія тощо), вивчати особистість кожного учня з метою діагностики й проектування їхнього творчого розвитку і виховання, вивчати та застосовувати досвід профорієнтації (нові педагогічні прийоми, сучасні технології творчого саморозвитку учнів, що впливає на вибір ними майбутньої професії)), міжкультурна (здатність зрозуміти представників іншої культури і вступати з ними в діалог, відмовитися від забобонів, упередженості, нетерпимості у ставленні до людей інших політичних або релігійних переконань, здатність поважати будь-яку індивідуальність (у тому числі – при виборі майбутньої професії)), організаційна (здатність організувати профорієнтаційну роботу, керувати навчально-виховною діяльністю учня при виборі професії, формувати в нього загальнонавчальні вміння і навички, стимулювати інтерес, ініціативу і творчість), інформаційна (здатність оволодіння новою інформацією; мобільність в інформаційному полі; володіння сучасними технічними засобами при проведенні профорієнтаційних заходів) [8].

Зазначимо, що в ряді публікацій [2; 5; 10; 14] можна зустріти й термін «професіознавча компетентність», проте, на нашу думку, її можна розглядати як компетентність, яка є складовою

компетентності більш високого порядку, а саме – профорієнтаційної. У зарубіжних дослідженнях із середини 80-х рр. минулого століття використовується термін «кар'єрні компетенції» (career competencies). Їх сформованість розглядається як одна з передумов кар'єрної успішності [17], проте аналіз змістовного наповнення цієї дефініції свідчить про те, що вони є аналогами поняття «профорієнтаційної компетентності» [15; 16].

Сказане вище надає можливість сформулювати низку **висновків**. Насамперед, профорієнтаційна та профорієнтаційна компетентності є дефініціями, що пов'язані з педагогічними категоріями «професійне самовизначення» й «кар'єрний розвиток» та знаходяться на перетині цих проблем, зберігаючи при цьому певну автономію по відношенню до них. По-друге, профорієнтаційна компетентність є педагогічною категорією, що пов'язана з кар'єрним розвитком учнівської молоді, в той час як компетентність профорієнтаційна розглядається як складова професійної компетентності педагогів, які здійснюють профорієнтаційну роботу з учнями середніх загальноосвітніх та (або) професійно-технічних навчальних закладів. З позицій компетентнісного підходу, профорієнтаційна компетентність є достатньою для здійснення молоді людиною професійного самовизначення і подальшого кар'єрного розвитку. Водночас, профорієнтаційна компетентність є складовою профорієнтаційної компетентності педагогічного працівника, що здійснює профорієнтаційну роботу з учнівською молоддю. Терміни «профорієнтаційна компетентність» та «профорієнтаційна компетентність» знаходяться на етапі понятійного становлення, що зумовлює необхідність здійснення подальших досліджень щодо їх змістовного наповнення, уточнення структури та визначення критеріїв сформованості, розробки педагогічних технологій формування та розвитку зазначених категорій компетентностей.

Література

1. Борисова Т. С. Формирование будущих учителей технологии и профориентационной компетентности у предпринимательства в образовательном

- процессе вуза: дис... кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Т. С. Борисова. – Нижний Новгород, 2008. – 188 с.
2. Дорожкин Е. М. Научно-прикладные основания профорієнтації: теория и практика / Е. М. Дорожкин, Э. Ф. Зеер // Сибирский психологический журнал. – 2014. – № 52. – С. 67–78.
3. Ефремов Р. А. Социально-психологические параметры групповой профорієнтационной компетентности: дис... кандидата психолог. наук: 19.00.05 / Р. А. Ефремов. – Кострома, 2008. – 192 с.
4. Закатнов Д. Становление дефиниций «профессиональная карьера» и «консультирование для карьеры» в контексте профессионального самоопределения учащейся молодежи / Д. Закатнов // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць. Вип. 7. – К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – С. 13–18.
5. Зеер Э.Ф. Профорієнтология: теория и практика: учеб. пособие для высшей школы / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Н. О. Садовникова. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2004. – 192 с.
6. Курочкина Л. В. Формирование профессиональной компетентности будущих педагогов в сфере профессиональной ориентации школьников [Электронный ресурс] / Л. В. Курочкина // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 5. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru/105-7097>
7. Лернер П. С. Критерии и диагностика профорієнтационной компетентности старших школьников [Электронный ресурс] / П. С. Лернер. – Режим доступа: http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=1158.
8. Макаров П. А. Формирование профорієнтационной компетентности будущего учителя физической культуры: дис... кандидата пед. наук: 13.00.08 / П. А. Макаров. – Тольятти, 2005. – 278 с.
9. Педагогическая поддержка профессионального самоопределения старшекласников: книга для учителя и социального педагога / С. Н. Чистякова [и др.]; [под ред. С. Н. Чистяковой, Н. Ф. Родичева]. – М.: Новая школа, 2004. – 108 с.
10. Причинин А. Е. С чего начинать профессиональную ориентацию? / А. Е. Причинин, Н. С. Широбокова // Инновации, качество и сервис в технике и технологиях: сборник научных трудов 4-ой Международной научно-практической конференции. – Курск: Университетская книга, 2014. – С. 251–254.
11. Родичев Н. Ф. Профорієнтационно значимая компетентность старшекласника [Электронный ресурс] / Н. Ф. Родичев // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – Режим доступа к журналу: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-17.htm>.
12. Романова Е. С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы / Е. С. Романова. – СПб.: Питер, 2007. – 464 с.
13. Чистякова С. Н. Проблема самоопределения старшекласников при выборе профиля обучения / С. Н. Чистякова // Педагогика. – 2005. – № 1. – С. 19–26.
14. Широбокова Н. С. К вопросу о профессиоведческой компетентности учащегося / Н. С. Широбокова // Актуальные задачи педагогики: материалы VI междунар. науч. конф. (г. Чита, январь 2015 г.). — Чита: Изд-во «Молодой ученый», 2015. – С. 102–104.
15. Ball V. Career Management Competencies – the Individual Perspective // Career Development International. – 1997. – № 2. – P. 74–79.
16. Godshalk V. M., Sosik, J. J. Aiming For Career Success: The Role of Learning Goal Orientation in Mentoring Relationships // Journal of Vocational Behavior. – 2003. – Vol. 63. – P. 417–437.
17. Marinka A. C. T. Kuijpers, Birgit Schyns, Jaap Scheerens. Career Competencies for Career Success // The Career Development Quarterly. – 2006. – Vol. 55. – P. 168–178.

Реферат

Профориентационные основы карьерного развития учащейся молодежи

Дмитрий Закатнов,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, заведующий лабораторией профессиональной карьеры Института профессионально-технического образования НАПН Украины

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

профессиональная ориентация, профессиональное самоопределение, карьерное развитие учащейся молодежи, профориентационная компетентность учащихся, профориентологическая компетентность педагогов

Проблема подготовки учащихся профессионально-технических учебных заведений к построению траектории своего карьерного развития обусловлена развитием в Украине рыночной экономики и ее интеграцией в глобализированный рынок. Повышение уровня конкуренции на рынке труда детерминирует необходимость формирования и развития у учащейся молодежи принципиально новых личностных новообразований, связанных с ее вхождением в мир труда и реализацией профессиональной карьеры. Одной из педагогических дефиниций, которая характеризует такое личностное новообразование, является профориентационная компетентность. В настоящее время она находится на стадии своего понятийного становления, и ее характеристики носят преимущественно описательный характер.

Анализ особенностей профессионального развития учеников профессионально-технических учебных заведений позволяет прийти к заключению о том, что содержательное наполнение дефиниций «профессиональное самоопределение» и «профессиональная карьера» (а точнее – «карьерное развитие») являются соотносительными. Это дает основания рассматривать проблему формирования профориентационной компетентности учеников профессионально-технических учебных заведений через призму проблемы их профессионального самоопределения. Психолого-педагогическое обеспечение процесса формирования у учащихся профориентационной компетентности предполагает сформированности у педагогов профессионально-технических заведений соответствующей компетентности, но более высокого порядка. Она является составляющей профессиональной компетентности и, по нашему мнению, ее целесообразно характеризовать как компетентность профориентологическую, поскольку целью именно профориентологии является обеспечение психологически компетентного сопровождения профессиональной жизни человека с начала профессиональной дифференциации интересов и склонностей – и до завершения профессиональной биографии. В ряде работ подобную компетентность педагогов рассматривают как профессиографическую, что, по нашему мнению, значительно сужает ее предметное поле деятельности, поскольку задачей профессиографии является описание (составление профессиограмм) и классификация существующих профессий по различным (технологическим, экономическим, педагогическим, медицинским и психологическим) критериям.

С позиций компетентного подхода, сформированность профориентационной компетентности должно обеспечивать осуществление учащимся профессионального самоопределения и карьерного развития. Вместе с тем, профориентационная компетентность является составляющей профориентологической компетентности педагога, обеспечивающего психолого-педагогическое сопровождение профессионального и карьерного развития учащегося профессионально-технического учебного заведения.

Abstract

Professional orientation and proforientologic competences concerning vocational self-determination and career development of young students

Dmytro Zakatnov,

Ph.D. in Pedagogy, Senior research fellow, Head of the Laboratory for professional career. Institute of vocational education and training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

KEY WORDS:

professional orientation, professional self-determination, career development of young students, professional orientation competence of students, proforientologic competence of teachers

The problem of vocational schools' students training to build a path for their career development is stipulated by the growth of Ukraine's market economy and its integration into the global market. Increased competition in the labor market dictates the necessity to form and develop in young students the fundamentally new personal features connected with their entering into the world of work and with fulfillment of a professional career. One of pedagogical definitions characterizing such personal feature is a professional orientation competence. Currently, this definition is on the stage of its conceptual formation and its characteristics are mainly descriptive.

The analysis of features of professional development of pupils of professional educational institutions allows to come to conclusion that substantial filling of definitions "professional self-determination" and "professional career" (to be exact – "career development") are correlative. It gives the grounds to consider a problem of formation of professional orientation competence of pupils of professional educational institutions through a prism of a problem of their professional self-determination. Psycho-

pedagogical support of the process of students' career guidance competence formation involves appropriate vocational teachers' competence mastering but of a higher level. It makes the component of their professional competence and, in our opinion, it is reasonable to characterize it as proforientologic competence, since its purpose is to provide psychological competent support for professional life of a human from the beginning of differentiation of professional interests and inclinations to professional biography completion. A good number of investigations consider the suchlike teachers' competence to be profesiographic one. To our mind, the latter considerably narrows its subject sphere, so far as the task of profesiography is to describe (profesiograms mapping) and to classify the existing professions according to different (technological, economic, educational, medical and psychological) criteria. From the standpoint of a competence approach, formation of professional orientation competence should enforce students to determine their future profession and career development. At the same time, professional orientation competence is a component of a teacher's proforientologic competence providing psychological and educational support for professional and career development of vocational schools' students.

References

1. Borisova T. S. (2008) Formirovaniye proforiyentsionnoy kompetentnosti u budushchikh uchiteley tekhnologii i predprinimatelstva v obrazovatelnom protsesse vuza: dissertation [Formation of career guidance competence of future teachers on technology and business in the educational process of a high school] (PhD Thesis), Nizhny Novgorod. (in Russian).
2. Dorozhkin Ye. M. (2014) Nauchno-prikladnye osnovaniya proforiyentsatsii: teoriya i praktika [Research and application-oriented basis for career counseling: theory and practice]. Sibirsky psikhologichesky zhurnal, Issue 52, pp. 67-68. (in Russian).
3. Yefremov R.A. (2008) Sotsialno-psikhologicheskiye parametry gruppovoy proforiyentsionnoy kompetentnosti: dissertation [Socio-psychological parameters of group vocational guidance competence] (PhD Thesis), Kostroma. (in Russian).
4. Zakatnov D. (2014) Stanovleniye definitsy «professionalnaya karyera» i «konsultirovaniye dlya karyery» v kontekste professionalnogo samoopredeleniya uchashcheyasya molodezhi [Establishment of the definitions “professional career” and “career counseling” in the context of professional self-determination of young students] Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika, Issue 7, pp. 13–18. (in Russian).
5. Zeer E.F., Pavlova A.M., Sadovnikova N.O. (2004) Proforientologiya: Teoriya i praktika [Proforientation: theory and practice]. Moscow: Akademicheskii Proekt. Ekaterinburg: Delovaya kniga. (in Russian).
6. Kurochkina L. V. (2012) Formirovaniye professionalnoy kompetentnosti budushchikh pedagogov v sfere professionalnoy oriyentatsii shkolnikov [Formation of professional competence of future teachers in the field of professional orientation of schoolchildren]. Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya (electronic source), Issue 5. Available at: <http://www.science-education.ru/105-7097>.
7. Lerner P. S. Kriterii i diagnostika proforiyentsionnoy kompetentnosti starshikh shkolnikov [Criteria and diagnosis of career guidance competence of senior pupils] (electronic source). Available at: http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=1158.
8. Makarov P. A. (2005) Formirovaniye proforiyentsionnoy kompetentnosti budushchego uchitelya fizicheskoy kultury: dissertation [Formation of career guidance competence of future physical training teachers] (PhD Thesis), Tolyatti. (in Russian).
9. Chistyakova S.N. (et al.) (2004) Pedagogicheskaya podderzhka professionalnogo samoopredeleniya starsheklassnikov: kniga dlya uchitelya i sotsialnogo pedagoga [Pedagogical support for professional self-determination of senior pupils: a book for a teacher and a social educator]. Moscow: Novaya shkola. (in Russian).
10. Prichinin A. Ye. (2014) S chego nachinat professionalnuyu oriyentatsiyu [How to start vocational guidance]. Innovatsii, kachestvo i servis v tekhnike i tekhnologiyakh, Kursk: Universitetskaya kniga, pp. 251–254. (in Russian).
11. Rodichev N. F. (2007) Proforiyentsionno znachimaya kompetentnost starsheklassnika [Significant professional guidance competence of a senior pupil]. Internet-zhurnal «Eydos» (electronic source). Available at: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-17.htm>.
12. Romanova Ye. S. (2007) 99 populyarnykh professy. Psikhologichesky analiz i profesiogrammy [99 popular professions. Psychological analysis and profesiograms]

professions. Psychological analysis and profессиograms]. Saint Petersburg: Piter. (in Russian).

13. Chistyakova S. N. (2005) Problema samoopredeleniya starsheklassnikov pri vybore profilya obucheniya [The problem of senior pupils' self-determination while choosing training profile]. Pedagogika, Issue 1, pp. 19–26. (in Russian).

14. Shirobokova N. S. (2015) K voprosu o professiovedcheskoy kompetentnosti uchashchegosya [Concerning the issues of profession-study competence of students]. Aktualnye zadachi pedagogiki: materialy VI mezhdunar. nauch. konf., pp. 102–104. (in

Russian).

15. Ball B. (1997) Career Management Competencies – the Individual Perspective. Career Development International, Issue 2, pp. 74–79.

16. Godshalk V. M., Sosik, J. J. (2003) Aiming For Career Success: The Role of Learning Goal Orientation in Mentoring Relationships. Journal of Vocational Behavior, vol. 63, pp. 417–437.

17. Marinka A. C. T. Kuijpers, Birgit Schyns, Jaap Scheerens (2006) Career Competencies for Career Success. The Career Development Quarterly, vol. 55, pp.168–178.

ЗАХИЩЕНА ДИСЕРТАЦІЯ

Гуменний Олександр Дмитрович

Розвиток інформаційної культури керівників професійно-технічних навчальних закладів у міжкурсовий період.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2014.

У дисертації теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови розвитку інформаційної культури керівників ПТНЗ у міжкурсовий період. На основі провідних ідей суб'єктно-діяльнісного підходу удосконалено зміст поняття «інформаційна культура керівників професійно-технічних навчальних закладів» як одну зі складових їхньої загальної професійно- педагогічної культури.

Визначено структуру інформаційної компетентності, що включає ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, праксеологічний та суб'єктний компоненти, професійно важливі якості; визначено організаційно-педагогічні умови розвитку інформаційної культури керівників ПТНЗ у міжкурсовий період; удосконалено організаційні форми, методи, технології та засоби розвитку інформаційної культури керівників ПТНЗ.